

ТВОРЧІ ДЕТЕРМІНАНТИ МУЗИЧНО-ПРОСВІТИТЕЛЬСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА

УДК 78:374.71 – 057.87

Наталія Самохіна, кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри теорії, історії музики та інструментальної підготовки

Інституту культури і мистецтв

Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка

ТВОРЧІ ДЕТЕРМІНАНТИ МУЗИЧНО-ПРОСВІТИТЕЛЬСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА

У статті досліджено творчу сутність музичного просвітництва; подано визначення цієї дефініції; виявлено творчі детермінанти музично-просвітницької діяльності педагога-музиканта, зокрема: продукування нестандартних оригінальних ідей, актуалізація творчої, самостійної особистості, акцентування вільних творчих орієнтацій і переваг.

Ключові слова: музично-педагогічна творчість, професіоналізм, педагог-музикант, професійна компетентність, музичне просвітництво.

Лит. 5.

Постановка проблеми. Творча спрямованість професіоналізму педагога-музиканта актуалізується музичним просвітництвом – діяльністю, яка має на меті розвиток музичних інтересів, потреб, смаків суспільства та сприяє вдосконаленню культурних і духовних потенціалів нації. Творча специфіка музичного просвітництва передбачає підтримку індивідуальності, самобутності, свободи вибору особистості, що визначає цілі сучасної освіти.

Саме музичне просвітництво, яке консолідує кілька компетенцій педагога-музиканта, актуалізує значимість творчості, що передбачає вміння розглядати будь-які явища з різних позицій, застосовувати знання з різних галузей у розв'язанні конкретного завдання, самостійно приймати рішення й нести відповідальність за їх прийняття. Творча природа музичного просвітництва дозволяє уникнути професійної “одномірності”, замикання в рамках специфіки тієї чи тієї дисципліни, сприяє підготовленості вчителя музики до широкого діапазону видів професійної діяльності, якими йому доведеться займатися в рамках його професії.

Проблема музично-просвітницької або музично-пропагандистської діяльності, в умовах музично-педагогічної освіти, викликає інтерес у багатьох сучасних науковців. Так, особливості підготовки майбутніх фахівців до культурно-просвітницької роботи проаналізували С. Громов і М. Сєрьогін. Навчально-методичний аспект підготовки пропагандистських кадрів висвітлили Л. Введенська й С. Козлов. Специфіка підготовки майбутніх учителів до музично-пропагандистської діяльності – зміст наукових досліджень І. Полякової, О. Халікової, О. Скуратової.

Незважаючи на інтерес до проблеми

музичного просвітництва, не існує роботи, що визначає та аналізує її творчі детермінанти. Цей факт ще раз констатує актуальність окресленої в пропонованій публікації проблеми та визначає мету статті: дослідити творчі детермінанти музично-просвітницької діяльності педагога-музиканта. Відповідно до мети публікації було поставлено такі завдання: дати визначення поняття “музично-просвітницька діяльність” та дослідити його творчу сутність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У процесі аналізу літератури ми виявили різноманітні підходи до визначення поняття “музично-просвітницька діяльність”. Так, на думку І. Полякової, музично-пропагандистська діяльність є свідомою, активною й цілеспрямованою взаємодією між пропагандистом як суб'єктом пропаганди та аудиторією як об'єктом пропаганди. Саме цей вид діяльності спрямований на розповсюдження музичних знань з метою формування у школярів естетичних ідеалів і високих художніх смаків” та має силу переконаності впливу [1, 11]. Т. Євсєєва розкриває музичне просвітництво як “мистецтво розповсюдження, передачі знань про музику, виховання людини засобами музики” [2, 2]. Сучасний науковець Л. Мельникова підкреслює, що музично-просвітницька діяльність є процесом свідомої, активної й цілеспрямованої взаємодії між просвітником та аудиторією, спрямованої на поширення музично-естетичних знань з метою активізації духовного розвитку особистості [3].

Відмінності в трактуваннях не виключають спільного: практично всі дослідники актуалізують значимість творчого начала в здійсненні музичного просвітництва. Ця особливість визначає характер, процес здійснення музичного просвітництва та його кінцевий результат. У

ТВОРЧІ ДЕТЕРМІНАНТИ МУЗИЧНО-ПРОСВІТИТЕЛЬСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА

зв'язку з цим музично-просвітительську діяльність учителя музики в контексті цього дослідження будемо визначати як важливий складник професіоналізму педагога-музиканта, що передбачає творчий підхід до створення, поширення та споживання цінностей музичної культури.

Акцентуємо увагу на тому, що цінності музичної культури людина освоює й привласнює через механізми вчування, емпатії, переживання, рефлексії; можливості передачі їх як знань доволі обмежені. У зв'язку з цим у процесі здійснення педагогом-музикантом музично-просвітительської діяльності, актуалізується значимість її творчих детермінант, як от:

- продукування нестандартних оригінальних ідей;
- актуалізація творчої, самостійної особистості;
- творча розкутість, акцентування вільних творчих орієнтацій і переваг;
- утвердження пізнавальних мотивів, які стимулюють усвідомлену самоосвіту.

Сутністю музичного просвітництва є поширення розгалуженого спектру знань про музику та знайомство із самою музикою. Популяризація найкращих зразків світової музичної культури, пропаганда вітчизняної музики минулого й сьогодення, ознайомлення із сучасним музичним мистецтвом – змістовний складник процесу прилучення до музики в контексті музичного просвітництва.

Усвідомлення творчих детермінант музичного просвітництва вимагає уявлень про цей вид діяльності в ретроспективному аналізі. Звертаючись до історії музичного просвітництва, слід відзначити, що в різні історичні періоди дослідники акцентували увагу на його творчій природі. Розмірковуючи про сутність музичного просвітництва, відомий учений-педагог ХХ ст. Б. Асаф'єв підкреслював, що цей вид діяльності найкраще серед усіх інших здатен переводити статичне поглинання музики у свідоме її засвоєння. Саме музичне просвітництво, на думку дослідника, являє собою дивний шлях від самонасолоди до самодіяльності та творчості.

Значимість творчого начала в здійсненні досліджуваного виду діяльності акцентовано в багатьох просвітительських програмах сучасних учених і дослідників минулих років. Достатньо згадати проект всезагального дитячого музичного виховання А. Рубінштейна (80-і роки ХІХ ст.), методику співів у початковій школі О. Маслова (1913 р.), праці про слухання музики В. Каратигіна (1919 р.), “хорові подорожі” М. Лисенка (1892 – 1902 рр.) та ін. Яскравим

прикладом музичного просвітництва в Україні першої половини ХХ ст. є діяльність музичного товариства імені М. Леонтовича. Численні концерти, лекції-бесіди, художні виставки, організовані членами цієї творчої спілки, сприяли освіті й вихованню не одного покоління молоді, а також дорослих людей, орієнтованих на творчий розвиток і самоосвіту.

У контексті проблеми творчого здійснення музичного просвітництва показовою є музично-педагогічна спадщина видатного педагога-музиканта ХХ ст., автора новаторської системи музичного виховання дітей Д. Кабалецького. Методика слухання музики, розроблена композитором для дітей молодшого та середнього шкільного віку, являє собою яскравий приклад творчого підходу до сприйняття й розуміння цього виду мистецтва, який дослідник називав живим мистецтвом, народженим життям і нерозривно з ним пов'язаним.

У своїх численних дослідженнях, присвячених проблемі слухання й розуміння музики, Д. Кабалецький неодноразово підкреслював, що музичний вплив, здійснюваний на дітей, має бути ретельно продуманим і творчо організованим. Ефективність цього впливу учений ставив у залежність від підходу, який, на його переконання, має бути обов'язково творчим. Композитор стверджував, що такі значимі для педагога-музиканта якості, як, уміння знайти потрібні конкретні форми спілкування зі слухачами; зацікавити, емоційно залучити до процесу музичної творчості й співтворчості, формуються й розвиваються саме під час музично-просвітительської діяльності [4].

Творчу природу музичного просвітництва актуалізовано діяльністю відомого музикознавця другої половини ХХ ст. М. Гольденштейн. Дитячі “малюнки-враження” від музичних концертів, захоплені музичні анкети з побажаннями на майбутнє – зміст “Додатків до концерту”, які реалізують творчий складник музично-просвітительських проектів, розроблених М. Гольденштейн.

Ідеї творчо орієнтованої просвітительської діяльності, розроблені Д. Кабалецьким, М. Гольденштейн, М. Юдіною, Л. Бернштейном, співзвучні музично-просвітительським концепціям сучасних дослідників: Н. Гродзенської, Г. Падалки, В. Шацької, Л. Безбородової, Т. Жигінас, Л. Кожевникової, С. Куришева, І. Полякової, І. Кобозевої, С. Єгорової, І. Жданова, М. Белкіної та ін.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи проблему музичного просвітництва, учені

ТВОРЧІ ДЕТЕРМІНАНТИ МУЗИЧНО-ПРОСВІТИТЕЛЬСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА

неодноразово акцентували увагу на тому, що цей вид діяльності створює особливі умови для ініціативи й самостійності, самореалізації й самоствердження, розкриття творчого й особистісного потенціалу педагога-музиканта. У зв'язку з цим здійснювати музично-просвітительську діяльність можливо тільки в модусі творчості, який передбачає реалізацію особистісного смислу засобами музики, знаходження нестандартних рішень, мислення за рамками готових шаблонів поведінки. У цьому випадку доцільно говорити про потенційну креативність особистості педагога-музиканта, що являє собою синтез інтелекту та творчості.

Складниками креативності особистості педагога-музиканта є творче мислення й комплекс особистісних характеристик (темперамент, емоційність, оптимізм, воля, лідерство, наполегливість, схильність до ризику, спонтанність). Творче мислення, яке актуалізує генеративний складник розумового акту, – обов'язкова умова в здійсненні музично-просвітительської діяльності педагога-музиканта. Саме творче мислення сприяє орієнтації педагога-музиканта в потоці інформації, з яким стикається фахівець у процесі здійснення різноманітних форм музично-просвітительської діяльності.

Проникнення в суть того, що вивчають, аналіз процесів, подій, явищ у нових зв'язках і відношеннях, систематизація пізаного на різних рівнях, застосування знань і засвоєних прийомів розумової діяльності в нових ситуаціях – процеси, що мають важливе значення в музично-просвітительській діяльності педагога-музиканта. Їх здійснення стає можливим завдяки розвинутому творчому мисленню. Умови для розвитку цієї значимої для музиканта-педагога якості сконцентровано в самій музично-просвітительській діяльності, ними є:

- атмосфера співробітництва, співтворчості через реалізацію суб'єкт – суб'єктних стосунків;
- колективне та індивідуальне творче осмислення кожної з форм музично-просвітительської діяльності;
- творчий аналіз результату дії з позицій учителя, учня, організатора.

Характерними рисами рівня мислення творчої особистості є самостійність, гнучкість, аналітичність, розсудливість, винахідливість, глибина думки, дотепність, кмітливість, швидкість. Названі особливості сприяють виникненню оригінальних задумів і нових підходів у галузі музичного просвітництва, актуалізують його творчу природу.

Музично-просвітительська діяльність як

процес накопичення й передачі знань про музику неможлива без особистої ініціативи, підприємливості, здатності до самостійної активної діяльності, оскільки ці морально-вольові якості нерозривно пов'язані з людською сутністю, їх активізація в процесі музично-просвітительської діяльності сприяє максимальному розкриттю творчого потенціалу педагога-музиканта, вільній самопрезентації та самотрансляції особистості. Цікавим у цьому контексті є висловлювання видатного російського вченого-педагога, філософа й публіциста С. Гессена: "... оскільки особистість ніколи не дана готовою, але завжди створюється, вона є не пасивна річ, а творчий процес: щоби пізнати особистість, треба підглядіти її в напруженні її вольового зусилля, у тому, як вона причаїлася перед здійсненні вільного акту..." [5, 67].

Імператив морально-вольових якостей у музично-просвітительській діяльності продиктовано прагненнями педагога-музиканта до самопізнання, саморозвитку й самоперевищення (трансцендування). У зв'язку з цим доцільно говорити про те, що ці якості іманентні самій музично-просвітительській діяльності, яка пробуджує педагога-музиканта до нових форм творчості, професіоналізму, майстерності.

Творча природа музично-просвітительської діяльності дозволяє максимально проявити індивідуальне "Я" педагога-музиканта. Цьому сприяє потреба в самоосвіті, що передбачає не тільки стійкий інтерес до знання, але й надійні способи його здобування. У процесі здійснення музично-просвітительської діяльності актуалізуються можливості виходу за межі матеріалу, який вивчають, активізується здатність до саморозвитку, самовираження, самореалізації.

Акцентуємо увагу на тому, що такі дії можливі тільки для психічно й фізично вільного педагога, здатного виражати власну волю, бути невимушеним, не відчувати ніяковості, а отже, найбільш плідно здійснювати музично-просвітительську діяльність. Займаючись музичним просвітництвом, неможливо мислити шаблонами, обмежуючи свою свідомість звичними загальноприйнятими рамками, через побоювання нерозуміння прагнути бути схожим на загальноприйнятий еталон. У зв'язку з цим вільне вираження волі, думки, почуттів, інтелектуальна ініціатива, психічна рівновага педагога-музиканта – необхідні якості в процесі здійснення музично-просвітительської діяльності.

Успішна музично-просвітительська діяльність передбачає перебування педагога-музиканта в модусі постійного інноваційного пошуку необхідної інформації. У зв'язку з цим розвивається його

ТВОРЧІ ДЕТЕРМІНАНТИ МУЗИЧНО-ПРОСВІТИТЕЛЬСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА

пізнавальна активність, зростає відповідальність за отриманий результат, актуалізуються такі якості особистості, як старанність, добросовісність, самостійність. Саме пізнавальна діяльність актуалізує особистісні смисли музичного просвітництва, ініціює процеси самоорганізації й самодіяльності вчителя музики.

Значимим для професійного зростання педагога є те, що, результати пошуково-інформаційної роботи, яку здійснює викладач, аналізує й обговорює колектив однодумців (учасників процесу музичного просвітництва). Дидактичною перевагою такої роботи є відхід від оповідної, констатувальної, імперативної форми викладу інформації, що активізує прагнення всіх учасників обговорення задовольнити активний пізнавальний інтерес, стає джерелом їхньої діяльності. Як наслідок – творчість учителя музики трансформується в співтворчість з усіма учасниками процесу прилучення до загальнонародських цінностей музичної культури, їх пізнання й привласнення. Інтерес до музики переростає в потребу й любов до цього виду мистецтва, що значно збагачує й оновлює культурно-творчий потенціал особистості педагога.

Оцінка результатів аналізованого виду роботи педагога-музиканта супроводжується формуванням нового смислотворчого мотиву й завершується постановкою нових цілей. Унаслідок ускладнення й удосконалення мотиваційної структури відбувається упорядкування, підкорення й перепідкорення мотивів, що сприяє вдосконаленню особистості педагога-музиканта та зростанню його професійної майстерності. Інтеграція в процес здійснення музичного просвітництва елементів самонавчання й самоосвіти активізує інтерес не лише до досліджуваного виду діяльності, але й до професії педагога-музиканта загалом, а також до процесу її розвитку й удосконалення.

Здійснювати музично-просвітницьку діяльність неможливо без творчої мотивації, що являє синтез допитливості щодо осягнення та бажання передати знання про музику широкій аудиторії слухачів. Генеральною мотивацією музично-просвітницької діяльності педагога-музиканта є прагнення до професійно-творчої самореалізації. Здійснення цієї мотивації передбачає наявність мотивації реалізації творчих здібностей, мотивації самореалізації, мотивації самоствердження й пізнавальної мотивації.

Так, мотивація реалізації творчих здібностей проявляється в прагненні педагога продемонструвати свої здібності, найкращі професійні й особистісні якості. Тенденція до застосування вчителем музики всього свого потенціалу можливостей,

отриманих від природи й набутих у досвіді, для досягнення конкретної мети – зміст мотивації самореалізації. Мотивація самоствердження виражається в почутті задоволення від досягнутих результатів, почутті впевненості в собі. Допитливість, спрямований інтерес, творчий пошук, усвідомлена самоосвіта – етапи пізнавальної мотивації. Поетапне здійснення названих мотивацій актуалізує значимість музично-просвітницької роботи й приводить до свідомого її творчого виконання.

Висновки. Отже, дослідивши творчі детермінанти музично-просвітницької діяльності педагога-музиканта, доходимо таких висновків:

- музичне просвітництво як невід'ємний творчий складник професіоналізму педагога-музиканта, являє собою креативний підхід до створення, поширення та споживання цінностей музичної культури;

- процес здійснення музично-просвітницької діяльності педагога-музиканта актуалізується значимістю її творчих детермінант, до яких належать: продукування нестандартних оригінальних ідей; актуалізація творчої, самостійної особистості; акцентування вільних творчих орієнтацій і переваг; утвердження пізнавальних мотивів, що стимулюють усвідомлену самоосвіту;

- творча природа музичного просвітництва актуалізує особистісні смисли всіх його учасників; ініціює процеси самоорганізації та самодіяльності; сприяє розвитку відповідальності за прийняття рішень та отриманий результат.

У подальших дослідженнях у галузі музичного просвітництва ми визначимо особливості впровадження такої діяльності в навчально-виховний процес майбутніх учителів музики.

1. Полякова И.А. *Повышение эффективности подготовки студентов педагогических институтов к музыкально-пропагандистской деятельности: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Полякова Ирина Александровна.* – К., 1991. – 305 с.

2. Евсеева Т.И. *Вопросы просветительства в вузовском музыкально-педагогическом образовании / Т.И. Евсеева* – М.: МГОПИ, 1993. – 12 с.

3. Мельникова Л.Л. *Основы организации концертно-просветительской работы в музыкальном учебном заведении: учеб. пособие / Л.Л. Мельникова; МаГК; МГОПУ.* – Магнитогорск: Б. и., 2007. – 132 с.

4. Кабалевский Д.Б. *Как рассказывать детям о музыке / Д.Б. Кабалевский.* – М.: Сов. Композитор, 1982. – 2-е изд. – 214 с.

5. Гессен С.И. *Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С.И. Гессен // [Отв. ред. и сост. П.В. Алексеев].* – М.: Школа-Пресс, 1995. – 448 с.

Стаття надійшла до редакції 04.04.2012